

УДК 657.1:658.153:631.15

Управління поточними активами аграрних підприємств: стан та проблеми

Мазур Н.А.

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку і оподаткування
Подільського державного аграрно-технічного університету

Стендер С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Подільського державного аграрно-технічного університету

Стаття присвячена актуальним питанням визначення стану та перспектив управління поточними активами аграрних підприємств на сучасному етапі. Проаналізовано стан та проблеми управління поточними активами аграрних підприємств, виявлено місце управління активами у структурі фінансового менеджменту, обґрунтовано на прикладі розрахунків необхідність фінансування активів.

Ключові слова: оборотні активи, дебіторська заборгованість, фінансовий менеджмент, управління оборотним капіталом, фінансування активів.

Мазур Н.А., Стендер С.В. УПРАВЛЕНИЕ ТЕКУЩИМИ АКТИВАМИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена актуальным вопросам определения состояния и перспектив управления текущими активами аграрных предприятий на современном этапе. Проанализировано состояние и проблемы управления текущими активами аграрных предприятий, выявлено место управления активами в структуре финансового менеджмента, обоснована на примере расчетов необходимость финансирования активов.

Ключевые слова: оборотные активы, дебиторская задолженность, финансовый менеджмент, управление оборотным капиталом, финансирование активов.

Mazur N.A., Stender S.V. MANAGEMENT OF CURRENT ASSETS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: STATUS AND PROBLEMS

This article is devoted to current issues determining the status and prospects of managing current assets of agricultural enterprises today. The state and problems of management of current assets of agricultural enterprises, found a place in the asset structure of financial management, proved by the example calculations need financing assets.

Keywords: current assets, accounts receivable, financial management, working capital management, asset financing.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах господарювання значна кількість підприємств зіштовхується з рядом економічних проблем, зокрема, з дефіцитом оборотних засобів, що, в свою чергу, впливає на погіршення фінансової стійкості підприємства, зменшення ділової активності тощо. Тому уникнути відповідних проблем можливо завдяки ефективному управлінню активами. Однак, більшість досліджень не розглядає проблему організації бухгалтерського обліку та забезпечення даною системою процес управління активами. Як зазначає Ф.Ф. Бутинець: «Активи підприємства на сьогодні є важливим об'єктом управлінського обліку, адже від ефективності управління активами підприємства прямо залежать такі

показники як прибуток, рентабельність, ліквідність. Ефективність господарської діяльності підприємства залежить від того, в які види майна здійснено інвестиції і наскільки раціонально використовуються ресурси» [1, с. 78]. У групі функцій фінансового менеджменту як спеціальної галузі управління підприємством основними з них є:

- 1) Управління активами;
- 2) Управління капіталом;
- 3) Управління інвестиціями;
- 4) Управління грошовими потоками;
- 5) Управління фінансовими ризиками;
- 6) Антикризове фінансове управління при загрозі банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідні підходи, методи, моделі управ-

ління активами пропонують впроваджувати у діяльність підприємств різних галузей економіки науковці. Моніторинг наукових досліджень з питань управління активами свідчить про актуалізацію даного напрямку (за період 2000-2009 рр. було захищено 40 дисертаційних робіт, в тому числі одна робота на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук Чебановою Н.В. на тему «Стратегічне управління активами підприємств залізничного комплексу») [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Прийняття ефективних рішень щодо управління оборотними активами в значній мірі залежить від введення на аграрних підприємствах чіткої координації діяльності різноманітних служб, наявності інформаційного менеджменту, систематичного ведення бухгалтерського обліку, забезпечення внутрішнього контролю і управлінського обліку. Проблеми оцінки рівня забезпеченості підприємств оборотними активами та визначення ефективності їх використання є актуальними також з позиції прийняття управлінських рішень.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення стану, проблем та перспектив управління поточними активами аграрних підприємств на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність управління активами обумовлена наступними чинниками:

- несвоєчасне забезпечення виробництва необхідною сировиною і матеріалами;
- надлишкове накопичення запасів на складах підприємств;
- виникнення втрат споживчих властивостей запасів і неможливість їх подальшого використання у технологічному процесі;
- невиконання договірних зобов'язань перед покупцями і замовниками [3].

Механізм фінансового менеджменту являє собою систему основних елементів, що регулюють процес розробки і реалізації управлінських рішень в галузі фінансової діяльності підприємства. У структуру механізму фінансового менеджменту входять наступні елементи:

- 1) державне нормативно-правове регулювання фінансової діяльності підприємства;
- 2) ринковий механізм регулювання фінансової діяльності підприємства;
- 3) внутрішній механізм регулювання окремих аспектів фінансової діяльності підприємства;
- 4) система конкретних методів і прийомів здійснення управління фінансовою діяльністю підприємства.

Ефективний механізм фінансового менеджменту дозволяє в повному обсязі реалізувати мету, що поставлена перед ним, і завдання, сприяє результативному здійсненню функцій фінансового управління підприємством.

Оборотні засоби забезпечують безперервність процесу виробництва й реалізації продукції. На їх розмір впливають різні фактори, що діють на всіх чотирьох стадіях грошового обігу: купівлі предметів праці, виробництва продукції, реалізації товару, розподілу виручки. Фінансове управління процесами постачання, виробництва й реалізації багато в чому зводиться до управління оборотним капіталом.

Оскільки процес постачання має істотний вплив на фінансові показники підприємства, фінансові служби аграрних підприємств мають постійно контролювати його, затверджуючи кошториси на закупівлю. Головним завданням фінансового менеджера на цьому етапі є оптимізація кредиторської заборгованості підприємства.

Виробничий процес характеризується рядом параметрів, наприклад, типом виробництва, видом продукції, особливостями технології, тривалістю виробничого циклу й іншими, що істотно впливають на розмір залучених у виробництво коштів. Вони повинні постійно аналізуватися й контролюватися фінансовими менеджерами з метою підвищення ефективності їх використання.

Ефективність діяльності служби збуту аграрного підприємства в значній мірі залежить від вибору каналів розподілу товарів, тобто, шляхів їх просування до споживача, а також від його платоспроможності. Завдання фінансового менеджера на цьому етапі полягає в оптимізації дебіторської заборгованості клієнтів, а також у впровадженні гнучкої цінової політики для збільшення обсягу продажів.

На четвертому етапі грошового обігу головними завданнями фінансового менеджменту є ефективний розподіл прибутку, своєчасні розрахунки з бюджетом, провадження грамотної інвестиційної політики. Таким чином, управління оборотним капіталом є однією з найбільш важливих сфер управління фінансами.

Оборотний капітал відноситься до мобільних активів підприємства, які є коштами чи можуть бути перетворені в них протягом року або одного виробничого циклу. Чистий оборотний капітал – це різниця між поточними активами (оборотними коштами) і поточними зобов'язаннями (кредиторською заборгова-

ністю). Він показує, у якому розмірі поточні активи покриваються довгостроковими джерелами коштів [4].

Як свідчать дані таблиці 1, важливою складовою оборотного капіталу є дебіторська заборгованість, адже дві третини усіх оборотних активів підприємств станом на 31.12.2015 року приходилось саме на неї. Розмір дебіторської заборгованості підприємств сільського, лісового та рибного господарства за період 2013-2015 років зріс з 98290,2 до 342782,5 млн. грн, або у 3,5 рази.

Неоплачені рахунки за поставлену продукцію складають більшу частину дебіторської заборгованості. Одним з важливих завдань фінансового менеджера з управління дебіторською заборгованістю є визначення ступеня ризику неплатоспроможності покупців, розрахунок прогнозованого значення резерву сумнівних боргів, а також надання рекомендацій з роботи з фактично чи потенційно неплатоспроможними покупцями.

Розмір дебіторської заборгованості в основному визначається умовами розрахунків

Рис. 1. Етапи обігу коштів [6]

Таблиця 1

Динаміка показників балансу підприємств сільського, лісового та рибного господарства

Назва показника	На 31 грудня, млн. грн			Темп зміни, %	Структура на 31.12.2015, %
	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Оборотні активи – усього	195021,3	267541,1	514624,6	2,6 р.б.	100,0
в тому числі: запаси	66754,2	84446,9	114924,9	172,2	22,3
поточні біологічні активи	11873,7	12094,9	14259,0	120,1	2,8
дебіторська заборгованість	98290,2	151461,0	342782,5	3,5 р.б.	66,6
поточні фінансові інвестиції	1330,5	1565,3	1396,4	104,9	0,3
грошові кошти	9885,4	9445,1	16770,9	169,6	3,2
витрати майбутніх періодів	1863,3	2313,8	4540,4	2,4 р.б.	0,9
інші оборотні активи	5024,0	6214,1	19950,5	4,0 р.б.	3,9
Власний капітал – всього	156820,0	163931,7	275303,8	175,5	х
Поточні зобов'язання і забезпечення – усього	113181,0	163616,6	342359,0	3,0 р.б.	100,0
у т.ч. короткострокові кредити банків	22328,2	27629,9	27849,1	124,7	8,1
кредиторська заборгованість	84648,8	72116,0	136982,5	161,8	40,0
Чистий оборотний капітал	81840,3	103924,5	172265,6	2,1 р.б.	х

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

підприємства з клієнтами. Якщо ці умови жорсткі, менше клієнтів купують товари в кредит, зменшується об'єм продажів, внаслідок чого зменшується і дебіторська заборгованість. З іншого боку, якщо умови розрахунків пом'якшуються, з'являється більше замовників, зростає товарообіг і сума дебіторської заборгованості по рахунках клієнтів.

Перш, ніж прийняти рішення про пом'якшення умов розрахунків, варто порівняти витрати, пов'язані з наявністю дебіторської заборгованості клієнтів з користю від приросту об'єму продажів.

Фінансовий цикл, чи цикл обігу готівки, являє собою час, протягом якого кошти вилучаються з обігу. Основні етапи обігу коштів у ході виробничої діяльності представлені на рис. 1.

Операційний цикл характеризує загальний час, протягом якого фінансові ресурси заморожені в запасах і дебіторській заборгованості. Оскільки підприємство оплачує рахунки постачальників із тимчасовою відстрочкою, то час, протягом якого кошти вилучені з обігу, тобто фінансовий цикл, менше операційного на середній час обігу кредиторської заборгованості. Скорочення операційного й фінансового циклів розглядається як позитивна тенденція. Якщо скорочення операційного циклу може бути досягнуте за рахунок прискорення виробничого процесу й оборотності дебіторської заборгованості, то фінансовий цикл може бути скорочений як за рахунок даних факторів, так і за рахунок деякого уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

Необхідно пам'ятати два правила:

1) чим більше коштів задіяно для досягнення заданої величини обороту, тим більше зусиль буде витрачено на їх конверсію у випадку переорієнтації діяльності підприємства;

2) якщо підприємство звертається до нових видів і сфер діяльності, керуючись лише максимізацією комерційної маржі і недооцінюючи

коефіцієнт трансформації, наслідки можуть бути сумними.

Однією з основних складових оборотного капіталу є виробничі запаси підприємства, до яких відносяться сировина й матеріали, незавершене виробництво, готова продукція та інші. Саме запаси складали п'яту частину оборотних активів суб'єктів аграрного бізнесу станом на 31 грудня 2015 року.

Поточні активи, як правило, постійно змінюються. Фінансові менеджери зобов'язані знати щорічні очікувані мінімальні й максимальні рівні поточних активів. Мінімальний рівень можна вважати постійною складовою поточних активів, тоді як різниця між мінімальним і максимальним рівнями називається сезонною складовою.

Розглянемо на прикладі одного з підприємств розрахунки щодо необхідності фінансування активів. Загальна величина поточних активів ТОВ «Добробут» в окремі періоди наведена у табл. 2. За оцінками, фіксовані активи суб'єкта господарювання протягом року будуть складати 52000 грн. Розрахунки щодо необхідності фінансування активів ТОВ наведені у табл. 2. Для вирішення цього питання фінансовому менеджеру необхідно розділити загальне фінансування на 2 частини: постійне й сезонне. Використаємо наступні алгоритми:

$$\begin{aligned} \text{Сума постійного фінансування} &= \\ &= \text{мінімальний рівень поточних активів} + \\ &\quad + \text{фіксовані активи} \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} \text{Сума сезонного фінансування} &= \\ &= \text{поточні активи} - \text{мінімальний рівень} \\ &\quad \text{поточних активів} \end{aligned} \quad (2)$$

З таблиці 2 видно, що сезонні потреби у фінансуванні нестабільні, тому їх, як правило, покривають за рахунок короткострокових банківських позик. І навпаки, потреби в постійному фінансуванні повинні бути покриті за рахунок довгострокового кредиту чи власного капіталу. Якщо кошти на постійні потреби будуть взяті в борг на короткий термін, то не виключено, що банк може не переоформити позику

Таблиця 2

Аналіз фінансування ТОВ «Добробут», грн

Назва показника	Лютий	Квітень	Червень	Липень	Жовтень	Грудень
Поточні активи	80342	101285	139874	41343	60231	89852
Мінімальний рівень поточних активів	41343	41343	41343	41343	41343	41343
Сезонне фінансування	38999	59942	98531	0	18888	48509
Фіксовані активи	52000	52000	52000	52000	52000	52000
Постійне фінансування	93343	93343	93343	93343	93343	93343

після її погашення. У цьому випадку суб'єкт буде мати проблеми з ліквідністю і може стати перед загрозою банкрутства. Рішення про те, як фінансувати активи – за рахунок короткострокової чи довгострокової заборгованості, – це вибір між зведенням ризику до мінімуму й одержанням максимальних прибутків. У нормальних економічних умовах довгострокові кредити дорожчі короткострокових.

Існують три підходи до фінансування:

А. Дуже консервативний підхід – фіксовані активи, мінімальний рівень поточних активів і частина сезонних потреб фінансуються за допомогою довгострокових кредитів і власного капіталу. За рахунок короткострокових позик фінансується тільки частина сезонних потреб. Як наслідок, вартість капіталу за такого фінансування дуже висока, однак ризик залишитися без коштів – мінімальний.

Б. Консервативний підхід – фіксовані активи й мінімальні поточні активи фінансуються за рахунок довгострокових кредитів і власного капіталу. Сезонні потреби фінансуються за рахунок короткострокових позик.

В. Агресивний підхід – фіксовані активи і лише частина мінімального рівня поточних активів фінансуються за рахунок довгострокових кредитів і власного капіталу. Усі сезонні потреби, а також частина мінімального рівня поточних активів покриваються за рахунок короткострокових позик. Вартість капіталу при такому фінансуванні мінімальна, однак ризик, пов'язаний із проблемою ліквідності, досить високий.

Кредиторська заборгованість постачальникам може розглядатися як безоплатний кредит постачальників. Однак, компанія не завжди зацікавлена в одержанні такого кредиту. Постачальники, як правило, пропонують щедрі знижки у випадку негайної оплати рахунків за товар. У такому випадку дуже важливо вирішити, чи скористатися знижкою й оплатити рахунок відразу, або купити товар у кредит і тримати кредиторську заборгованість на балансі. Якщо скористатися знижкою, то компанія виграє на сумі самої знижки, але програє на відсотках, які потрібно платити банку за кредит для розрахунків з постачальником, а також втрачає можливість мати безоплатний кредит. Користатися знижкою варто тоді, коли вигравш перевищує витрати.

Наведемо ще один приклад. Тому ж ТОВ «Добробут» надається знижка 3%, якщо рахунок за товар на суму 100000 грн оплачується відразу. Однак, ТОВ має можливість одержати товар з оплатою рахунка протягом

60 днів. Місцевий банк може позичити гроші для оплати рахунка під 14%. Це дає можливість суб'єкту скористатися 3-відсотковою знижкою. Фінансовому менеджеру потрібно вирішити, що більш вигідно – скористатися знижкою чи одержати товар і оплатити рахунок протягом 60 днів? У таблиці 3 порівнюється вигравш від знижки, яка складає 3000 грн, з відсотками – 2263 грн, що були б виплачені банку.

Таблиця 3

**Вибір між знижкою й кредитом
для оплати рахунків постачальників**

Сума знижки (3% x 100000 грн)	3000 грн
Відсотки банку: 14% x 97000 грн. x 60 дн.	2263 грн
Чистий вигравш	737 грн

Примітка: надається 3-відсоткова знижка, виходить, компанія повинна позичити 97000 грн, а не 100000 грн.

У даному випадку оплатити рахунки постачальників протягом певного періоду замість того, щоб скористатися знижкою – це все одно, що відмовитися від пропозиції постачальника взяти 737 грн готівкою, які не потрібно повертати.

Головна мета управління товарно-матеріальними запасами – визначення й підтримка цих запасів на рівні, який завжди може забезпечити виконання замовлень клієнтів. Однак, необхідно пам'ятати, що до запасів прив'язуються кошти суб'єкта господарювання. Вартість утримання запасів – це втрачені можливості для інвестицій. Запаси варто збільшувати тоді, коли користь від цього перевищує вартість утримання додаткових запасів.

При цьому погоджуємось з Лаговською О.А. та Гусак Л.В., що «...необхідно при виборі та застосуванні відповідних підходів до управління запасами не зменшувати значення облікових даних та орієнтуватися на злагоджену систему обміну інформацією між бухгалтерською службою та усіма іншими структурними підрозділами підприємства. Визначено, що бухгалтерський облік є інформаційним джерелом, який дозволяє акумулювати достовірну інформацію про стан активів на підприємстві в системі управління, зокрема у логістичній системі» [3].

Дацко К.П. зазначає: «Зміщення акцентів у потребах користувачів обліково-аналітичної інформації при підготовці рішень щодо ефективного управління оборотними активами обумовлює необхідність визначення векторів

модернізації бухгалтерського обліку, що підвищить результативність прийняття рішень щодо формування оптимального складу оборотних активів...» [7, с. 8]

Висновки із цього дослідження. Таким чином, в умовах ринкової економіки суб'єкти аграрного бізнесу повинні постійно оперативно управляти оборотними активами та джерелами їх утворення для забезпечення діяльності необхідними оборотними активами, раціонального їх розміщення та ефек-

тивного використання. Виходячи з конкретних умов господарювання керівництво підприємства повинно приймати ефективні рішення щодо управління, в першу чергу, грошовими потоками на підприємстві, дебіторською заборгованістю, запасами. Практична реалізація цих рішень сприяє досягненню високих кінцевих фінансових результатів, забезпеченню фінансової стабільності, зростанню ділової активності та незалежного іміджу підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бухгалтерський управлінський облік: [підруч. для студентів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» вищ. навч. закл.] / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, Н.М. Малюга, Л.В. Чижевська. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 480 с.
2. Чебанова Н.В. Стратегічне управління активами підприємств залізничного комплексу : автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Н.В. Чебанова; Укр. держ. акад. залізн. трансп. – Х., 2009. – 34 с. – укр.
3. Лаговська О.А. Підходи до управління активами на підприємстві: облікове забезпечення / О.А. Лаговська, Л.В. Гусак // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/vcpi/TRtEV/2010_63/2_02.pdf.
4. Гладких Т.В. Проблеми організації бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством. Монографія / Т.В. Гладких // [За заг. ред. Губачової О.М.] – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 364 с.
5. Державна служба статистики України: офіційний сайт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.12.2016 р.)
6. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент / Г.Г. Кірейцев. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 440 с.
7. Дацко К.П. Обліково-аналітичне забезпечення управління оборотними активами підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Катерина Павлівна Дацко. – Київ : ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2014. – 21 с.